

7. **Греч Н. И.** Практическая русская грамматика / Н. И. Греч. – СПб. : Типогр. Император. Санкт-Петербург. воспитат. Дома, 1827. – 588 с.
8. **Давыдов И. И.** Опыт общесравнительной грамматики русского языка, изданный Вторым отделением Императорской Академии наук / И. И. Давыдов. – СПб. : Тип. Император. Акад. наук, 1852. – 462 с.
9. **Петерсон М. Н.** Союзы в русском языке / М. Н. Петерсон // Рус. яз. в школе. – 1952. – № 5. – С. 28–34.
10. **Пешковский А. М.** Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский; с вступит. ст. «Основные понятия грамматики в освещении А. М. Пешковского» проф. С. И. Бернштейна. – 6-е изд. – М. : Учпедгиз, 1938. – 452 с.
11. **Розенталь Д. Э.** Современный русский язык : учеб. пособие / Д. Э. Розенталь, И. Б. Голуб, М. А. Теленкова. – М. : Высш. шк., 1991. – 559 с.
12. **Руднев А. Г.** Синтаксис современного русского языка / А. Г. Руднев. – 2-е изд. – М.: Высш. шк., 1968. – 320 с.
13. **Шапиро А. Б.** О принципах классификации подчиненных предложений / А. Б. Шапиро // Рус. яз. в шк. – 1937. – № 2. – С. 13–36.

Надійшла до редколегії 26.02.15

УДК 811.929

М. А. Стражева

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ШТУЧНА МОВА ЛААДАН ЯК МОВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Розглянуто історію виникнення, особливості текстуального втілення і специфіку функціонування штучної мови лаадан у романі С. Х. Елджин «Native Tongue». Проаналізовано співвідношення лаадану з гіпотезою Сепіра-Ворфа.

Ключові слова: лаадан, штучна мова, конланг, феміністська мова, гіпотеза лінгвістичної відносності.

Стражева М. А. Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. **ИСКУССТВЕННЫЙ ЯЗЫК ЛААДАН КАК ЯЗЫКОВОЙ ЭКСПЕРИМЕНТ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ**

Рассмотрена история появления, особенности текстуального воплощения и специфика функционирования искусственного языка лаадан в романе С.Х. Элджин «Native Tongue». Проанализировано соотношение лаадана с гипотезой Сепира-Ворфа.

Ключевые слова: лаадан, искусственный язык, конланг, феминистический язык, гипотеза лингвистической относительности.

Strazheva M. A. Oles Honchar Dnipropetrovsk National University. **CONSTRUCTED LANGUAGE LAADAN AS A LINGUISTIC EXPERIMENT IN THE LITERARY TEXT**

The feminist constructed language láadan, developed by Suzette Haden Elgin, appeared as an experiment in 1982. The author implemented many ideas and professional researches in this language, thus making it unique. láadan was created for an Elgin's trilogy *Native Tongue* that describes the alternative future society. According to the writer, her language is radically different from European languages, which are focused on androcentrism. As Elgin's novels are remarkable for women's studies whose problems are now becoming even more urgent, constructed language láadan as the way of expressing women's thinking determines the relevance of this article. The purpose of this work is to study the linguistic and functional features of láadan as a fictitious experiment. The objectives of the paper are to study the history of the novel *Native Tongue* and language láadan, its place among

conlangs and correlation with the Sapir-Whorf hypothesis, the analysis of its linguistic units and their functions at different levels.

As the result of the research, it was determined that láadan as a constructed language was worked up by the author as thoroughly as it was necessary to achieve the grammatical objectives. However, despite the fact that Láadan cannot serve as a full-fledged feminist language, it is extremely interesting for scientists as a constructed language. Unfortunately, now we have an incomplete understanding of the láadan vocabulary and its impact on the style of a literary text that provides the basis for further detailed study.

Key words: laadan, constructed language, feminist language, linguistic relativity.

Шляхи оновлення будь-якої мови зазвичай обумовлені багатьма факторами: лінгвістичними, культурними, історичними чи соціальними. Усі зміни в об'єктивній реальності неминуче приводять до змін у лексичному складі мови. Ф. де Соссюр писав із цього приводу: «Неможливо знайти таку мову, яка б знаходилась у стані спокою та нерухомості» (тут і далі переклад наш. – М. С.) [2, с. 47]. Найяскравішим доказом динаміки мови є процес створення нових слів, оскільки людство завжди прагне знайти нові слова для номінації позначуваного. Створення нової лексичної одиниці відбувається за допомогою численних способів словотвору, які можуть бути різними в кожній мовній системі. Однак останнім часом у суспільстві спостерігається тенденція запозичувати не тільки окремі слова, але й цілі мови з відомих літературних творів, які стають популярними серед прихильників окремих жанрів. У процесі створення нової реальності автори почали застосовувати один із найвідоміших сьогодні літературних прийомів – створення штучних мов, які на лінгвістичному рівні формують особливе середовище для вигаданого світу та збагачують уяву читача.

Особливе місце серед прикладів художньої мови займає феміністична штучна мова лаадан (Láadan), створена Сьюзет Хейден Елджин як своєрідний мовний експеримент у 1982 р. Її появі передувала велика кількість лінгвістичних досліджень літературознавців, які вивчали вигадані мови, також відомі як *conlang* («конструйована мова»). У лаадані втілено багато ідей та професійних пошуків, тому цей мовний експеримент унікальний, оскільки авторка по-своєму бачила завдання штучної мови. Мова фігурує у трилогії С. Х. Елджин «Native Tongue» та, на думку письменниці, кардинально відрізняється від андроцентричних європейських мов.

Лаадан останнім часом стає досить популярним в інтернет-просторі серед представниць жіночого руху. З огляду на порушення питань стосовно ролі жінки в суспільстві, її прав та обов'язків зростає інтерес літературознавців і лінгвістів до зразків світової літератури саме феміністського спрямування. Оскільки романи Елджин знакові у сфері фемінології та є матеріалом для дослідження вигаданих мов, вивчення лаадану як способу вираження жіночого мислення визначає актуальність цієї статті.

Незважаючи на те що перша публікація «Native Tongue» відбулася понад тридцять років тому, велика кількість коментарів до роману належить самій С. Х. Елджин або висвітлена фрагментарно в роботах таких мовознавців, як Дж. Фоур, М. Джоунс, І. Син, Е. Окрент і російських лінгвістів М. Ю. Сидорової та О. Н. Шувалової. Тому *метою* даної статті є дослідження лінгвістичних та функціональних особливостей мови лаадан як мовного експерименту в художньому тексті.

Завданнями статті є вивчення історії створення роману «Native Tongue» й мови лаадан, її місця серед штучних мов і співвідношення з гіпотезою лінгвістичної відносності, а також аналіз мовних одиниць лаадану та їх функцій на різних рівнях.

Основи художніх мов, створених для естетичного задоволення, починають формуватися в ранній сучасній літературі (у «Гаргантюа і Пантагрюель», а також у

деяких творах із утопічними мотивами), але, на думку С. Хайлі, стають популярними як серйозні проекти тільки на початку ХХ ст. «Принцеса Марса» Едгара Берроуза була, можливо, першим фантастичним романом, у якому використано штучну мову [5]. Однак перший учений, який став обговорювати художні мови публічно, був Дж. Толкін (прочитавши лекцію під назвою «A Secret Vice» на конгресі в 1931 р.).

Таким чином, на початку першого десятиріччя ХХІ ст. художні мови стали досить поширені в науково-фантастичних і фентезійних творах, у яких найчастіше використовують вкрай обмежений, але виразний словник, що вказує на існування повноцінної штучної мови. Художні мови з'являються, наприклад, у «Зоряних війнах», «Зоряному шляху», «Володарі перстнів», «Грі престолів», «Аватарі», у комп'ютерних пригодницьких іграх «Dune» і «Myst».

Отже, історія штучних мов налічує декілька століть, тому на момент створення лаадану вже існувало чимало монументальних праць, присвячених як художнім мовам, так і універсальним міжнародним. Завданням останніх було полегшення людського спілкування, у той час як літературні мови зазвичай просто доповнювали створений літературний простір. Щодо співвідношення художньої та міжнародної допоміжної мови лаадан займає проміжну позицію, тому що в роботах Елджин проблему штучної мови пов'язано, по-перше, із теорією лінгвістичної відносності, по-друге, із проблемою ефективності спілкування між людьми, і, нарешті, з дослідженням комунікації у фантастичній літературі. Художній простір дає змогу моделювати різноманітні ситуації міжособистісного і міжкультурного спілкування, створювати світи для різних вигаданих мов; крім того, у структурі художнього тексту вирішення лінгвістичних проблем вплітається в сюжетні, причинно-наслідкові зв'язки [1, с. 46].

Про зв'язок лаадану з теорією лінгвістичної відносності говорять такі дослідники, як Еріка Окрент у своїй книзі «In the Land of Invented Languages: Esperanto Rock Stars, Klingon Poets, Loglan Lovers, and the Mad Dreamers Who Tried to Build A Perfect Language, Spiegel & Grau» (2009) та М. Ю. Сидорова і О. Н. Шувалова у праці «Интернет-лингвистика: вымышленные языки» (2006). Зокрема, Еріка Окрент зауважує, що Елджин брала участь у ранньому розвитку нейролінгвістичного програмування та винайшла мову лаадан саме для вивчення лінгвістичної відносності [6]. Лаадан пристосований краще висловлювати жіночі думки, на відміну від мов середньоевропейського стандарту, які передбачають відображення чоловічих поглядів на світ, непридатних для жіночого мислення. Для пристосування вигаданої мови під жіноче мислення письменниця в першу чергу намагалася позбутися двозначності висловлювань, які розкривають ставлення мовця до висловлюваного. Через таку особливість вважають, що мова Елджин розроблена для перевірки гіпотези Сепіра-Уорфа, згідно з якою структура мови впливає на те, як її носії сприймають світ. Якщо сприйняття «сильне», у цьому випадку «мова визначає думку» (лінгвістичний детермінізм). Натомість якщо сприйняття «слабке», то «мова впливає на думку» (лінгвістична відносність). Крайнім випадком «сильної» версії гіпотези є ідея, що слова визначають не тільки наші думки, а й те, про що вони, тобто саму реальність [7, с. 113].

Відповідно до гіпотези Сепіра-Уорфа люди, які говорять різними мовами, по-різному сприймають світ і по-різному мислять. Зокрема, ставлення до таких фундаментальних категорій, як простір і час, залежить у першу чергу від рідної мови індивіда; із мовних характеристик середньоевропейського стандарту виводять не тільки ключові особливості європейської культури, а й найважливіші досягнення європейської науки. «Ми стикаємося, таким чином, – пише Уорф, – з новим прин-

ципом відносності, який свідчить, що подібні фізичні явища дозволяють створити подібну картину всесвіту лише в разі схожості або принаймні співвідносності мовних систем» [3, с. 175].

Елджин, осмислюючи зв'язок між мовою та думками, припустила, що можливо сконструювати мову, здатну забезпечити більш адекватні механізми для вираження саме жіночих відчуттів, і яка була б прийнята жіночою частиною населення та увійшла б до активного вжитку. Іншим розвитком подій авторка бачила сприйняття ідеї існування універсальної жіночої мови за умови недостатньої адаптації самого лаадану. Натомість було б сформовано інший варіант феміністської мови, оптимальної для повсякденного використання.

Для того щоб мати повне уявлення про особливості лаадану та способи його пристосування до жіночого світосприйняття, слід проаналізувати наявний матеріал на різних мовних рівнях.

Щодо фонології, на відміну від більшості інших штучних мов, у лаадані наявні 2 тони:

- 1) короткий, середній та низький (голосна без діакритичних знаків);
- 2) короткий високий тон із акутом.

Якщо дві однакові короткі голосні стоять поряд в одній морфемі, то одна з них буде мати високий тон. Під час словотвору за умови появи двох однакових голосних поряд між ними використовують /h/.

У лаадані всього п'ять голосних літер:

- a як англійське *calm*;
- e як *bell*;
- i як *bit*;
- o як *home*;
- u як *dune*.

Стосовно приголосних, то відмінними від англійської мови є лише диграфи *th* (як у слові *think*) та нехарактерні для англійської *zh* (як *pleasure*) і *lh* – глухий альвеолярний латеральний спірант. Інші приголосні (*b, s, sh, m, n, l, r, w, y, h, d*) вимовляють так, як і в англійській мові.

На рівні синтаксису цікавий порядок слів у реченні на мові лаадан. Звичайна конструкція складається з дієслова чи прикметника, далі йдуть підмет та додаток. Дієслова й прикметники взаємозамінні. На початку речення ставлять частку мовленнєвого акту (*Speech Act Morpheme*), що вказує на різні інтенції мовця. Так, серед таких часток слід виокремити:

- 1) частка розповідного речення (*Bii*);
- 2) частка питального речення (*Báa*);
- 3) частка, яку використовують для наказу (*Bó*);
- 4) частка, що виражає прохання та нейтрально-ввічливу форму наказового способу (*Bóo*);
- 5) частка, яка виражає обіцянку (*Bé*);
- 6) частка, яку використовують для попередження (*Bée*).

Крім часток мовленнєвого акту в лаадані наявні частки свідчення (*Evidence Morpheme*), які завжди стоять у кінці розповідного речення й означають надійність висловлювання. Усього виділяють 7 часток свідчення залежно від ситуації:

- 1) коли мовець знає, що інформація правдива, оскільки він бачив усе на власні очі, чув або сприймав (*wa*);
- 2) коли мовець знає про це, оскільки інформація очевидна (*wi*);
- 3) коли мовець побачив це вві сні (*we*);

4) коли мовець вважає інформацію правдивою, оскільки довіряє тому, хто її надав (*wáa*);

5) коли мовець вважає інформацію хибною, оскільки не довіряє джерелу її надходження (*waá*);

6) коли мовець робить припущення або вигадує (*wo*);

7) коли мовець не знає, чи є висловлювання правдиве (*wóo*).

Ще однією часткою в лаадані є частка часу. Вона зазвичай стоїть на другому місці в реченні й може вказувати на теперішній (*ril*), минулий (*eril*), майбутній (*aril*) часи або на припущення (*wil*). Серед часток, схожих за своїми функціями на частки європейських мов, – *ra* (заперечна) та *hé* (з'єднує частини складного речення).

Оскільки лаадан вважають аглютинативною мовою, у процесі словотвору на морфологічному рівні використовують велику кількість афіксів. Для позначення почуттів або настрою Елджин також уживає спеціальні афікси, відсутні в природних мовах, у яких паралінгвістичні реалії передають лише тоном та жестами.

Найуживаніші афікси для передачі почуттів та ставлення мовця в романі «Native Tongue»:

1) *-lh-*, що використовують для позначення відрази. Наприклад, слово *hahodimi* «приємно збентежена», а похідне *hahodimilh* – «неприємно збентежена»;

2) префікс *du-* використовують з дієсловами, щоб позначити дію, яку лише намагалися виконати: «*bii eril dusháad le wa*», і перекладають як «Я хотіла прийти»;

3) натомість префікс *diiu-* вказує на те, що намагання марні: «*bii eril diusháad le wa*» означає «Я марно намагалася прийти»;

4) за допомогою префікса *ná-* передають тривалу дію: «*bii eril násháad le wa*» і перекладають «Я намагалася прийти»;

5) постфікс *-(e)tha* вказує на природного власника, наприклад, якщо йдеться про молоко матері – *lalal betha*;

6) якщо йдеться про звичайного чи законного власника, то вживають постфікс *-(e)tho*. Наприклад, фраза «мій чоловік» на мові лаадан звучить як *ebahid letho*;

7) власник може бути випадковим, для такої ситуації існує також частка *-(e)thi*: *losh nethi*, її перекладають українською як «твої гроші (які ти виграв в азартній грі)»;

8) коли людина стає власником із невідомих причин, уживають *-(e)the*. Наприклад: «котяча їжа» – *ana worulethe*;

9) цікавий суфікс *-id*, який авторка використовує для утворення чоловічого роду. На відміну від багатьох природних європейських мов, у яких суфікси такого типу використовують для утворення жіночого роду, у феміністській мові Елджин – *id*, навпаки, робить зі слова жіночого роду чоловічий. Так, слово *thulid* «батько» походить від *thul* «мати».

Частки мовленнєвого акту також можуть мати суфікси. У такому випадку вони суттєво змінюють сенс усього речення. Наприклад, *bóoth* позначає прохання, виражене з болем, а *báada* використовують для жартівливого питання.

Щоб утворити речення, потрібно застосувати такий алгоритм, ураховуючи синтаксичні та морфологічні особливості лаадану:

1. Вибрати частку мовленнєвого акту.

2. Вибрати частку для позначення часу.

3. Вибрати дієслово: *di* «розмовляти»; *hal* «працювати»; *néde* «хотіти»; *sháad* «йти, приходити».

4. Вибрати підмет: *le* «я»; *ne* «ти»; *be* «він, вона, воно»; *rul* «кішка»; *with* «жінка»; *omid* «кінь»; *mahina* «квітка»; *ana* «їжа»; *withid* «чоловік».

5. Вибрати частку свідчення.

Також у лаадані використовують додаток, показником якого є закінчення *-th* після голосних і *-eth* після приголосних.

Наведемо кілька речень, різних за своїм складом:

Bii eril hal with wa. – Жінка працювала.

Báa eril hal with? – Жінка працювала?

Bii eril hal ra with wa. – Жінка не працювала.

Bii ril néde rul anath wáa. – Кішка хоче їжі.

Bóo ril di ne Láadaneth. – Будь ласка, розмовляйте мовою лаадан.

Незважаючи на те що лаадан був пристосований спеціально для жіночого спілкування та полегшення взаєморозуміння між людьми, із моменту створення мови жоден із двох варіантів розвитку феміністської мови, описаних Елджин, не був утілений у життя. На думку вченої, попри існування праці із граматики та словника лаадану, мова, розроблена Елджин, не знайшла відповідного поширення. Штучні «чоловічі» мови мають більший вплив на сучасну культуру. Як приклад Елджин називає клінгонську мову, яка наразі є навіть офіційною мовою деяких видань. Дослідниця наголошує на тому, що конланг – це її творіння, проте вона не розглядає його як свою власність. Лаадан був частиною її наукової праці, лінгвістичним експериментом і сприймався цілком серйозно, проте Елджин не обмежувала і не популяризувала його [4, с. 201]. Відтак лаадан так і не набув повноцінного розвитку як варіант феміністської мови. На основі цих спостережень можна зробити висновок, що гіпотеза Елджин не знайшла практичного підтвердження, а жінки, які розмовляють англійською, французькою, німецькою та іспанською мовами (мовами, використаними в романах «Native Tongue»), насправді не вважають рідні мови непридатними для спілкування.

На відміну від переважної більшості штучних мов, сконструйованих для функціонування виключно в художніх текстах для детального відтворення вигаданого світу, лаадан був створений для репрезентації особливостей жіночого світобачення з можливістю його подальшого використання в реальному спілкуванні. Конланг Елджин виявився нефункціональним через його недостатню популяризацію, проте останнім часом в інтернет-середовищі інтерес до нього зростає, а відтак є сенс говорити про перспективність його подальшого дослідження, зокрема, недослідженими залишаються його стилістичні можливості й особливості функціонування в структурі тексту.

Таким чином, штучна мова лаадан, створена С. Х. Елджин, опрацьована авторкою настільки глибоко, наскільки це було необхідно для досягнення поставлених граматичних цілей. Проте, незважаючи на те що Лаадан не може виконувати функції повноцінної феміністської мови, як художня мова він надзвичайно цікавий для науковців. На жаль, наразі ми маємо неповне уявлення про словниковий склад лаадану та його вплив на конструювання художнього тексту, що дає підґрунтя для подальшого детального дослідження.

Бібліографічні посилання

1. **Сидорова М. Ю.** Інтернет-лінгвістика: вымышленные языки / М. Ю. Сидорова, О. Н. Шувалова – М. : 1989.ru, 2006. – 184 с.
2. **Соссюр Ф. де.** Заметки по общей лингвистике / Ф. де Соссюр. – М. : Изд. группа «Прогресс», 2000. – 280 с.
3. **Уорф Б. Л.** Наука и языкознание / Б. Л. Уорф // Новое в лингвистике. – М., 1960. – Вып. 1. – С. 174–175.

4. **Elgin S. H.** The Language Imperative: the Power of Language to Enrich Your Life and Expand Your Mind / S. H. Elgin. – N. Y. : Basic Books, 2000. – 304 p.
5. **Higley S. L.** Hildegard of Bingen's Unknown Language: An Edition, Translation, and Discussion / S. L. Higley. – N. Y. : Palgrave Macmillan, 2007. – 264 p.
6. **Okrent A.** In the Land of Invented Languages: Esperanto Rock Stars, Klingon Poets, Loglan Lovers, and the Mad Dreamers Who Tried to Build A Perfect Language / A. Okrent. – N. Y. : Spiegel & Grau, 2009. – 352 p.
7. **Whorf B. L.** Language, Thought and Reality / B. L. Whorf // Selected Writings of Benjamin Lee Whorf. – Cambridge, 1956. – P. 51–56.

Надійшла до редколегії 23.02.15

УДК 37:81'246.2(045)

Т. П. Ткачук

Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників

ВПЛИВ РІВНЯ ОСВІЧЕНОСТІ РОДИНИ НА ВИБІР МОВИ РЕСПОНДЕНТОМ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО БІЛІНГВІЗМУ

З'ясовано чинники, що впливають на вибір мови в українсько-російському мовному середовищі Вінниці. Для дослідження обрано соціолінгвістичний метод, за допомогою якого проаналізовано відповіді стосовно використання мови учнями 13–16 років. Результати опитування частково підтвердили висунуту нами гіпотезу стосовно впливу рівня освіти на вибір мови респондентом у двомовному середовищі.

Ключові слова: українсько-російський білінгвізм, функціонування мови, двомовне середовище, вплив освіти.

Ткачук Т. П. Винницкий областной институт последипломного образования педагогических работников. **ВЛИЯНИЕ УРОВНЯ ОБРАЗОВАННОСТИ СЕМЬИ НА ВЫБОР ЯЗЫКА РЕСПОНДЕНТОМ В УСЛОВИЯХ УКРАИНСКО-РУССКОГО БИЛИНГВИЗМА**

Выяснены факторы, которые влияют на выбор языка в украинско-русской языковой среде Винницы. Для исследования выбран социолингвистический метод, с помощью которого проанализированы ответы об использовании языка учениками в возрасте 13–16 лет. Результаты опроса частично подтвердили выдвинутую нами гипотезу о влиянии уровня образованности на выбор языка респондентом в двуязычной среде.

Ключевые слова: украинско-русский билингвизм, функционирование языка, двуязычная среда, влияние образования.

Tkachuk T. P. Vinnytsia regional recertification teachers' institute. **CORRELATION BETWEEN EDUCATIONAL LEVEL OF A FAMILY AND SPEAKERS' LANGUAGE SELECTION IN A UKRAINIAN-RUSSIAN BILINGUAL ENVIRONMENT**

This article presents results of a survey that allow us to clarify the role of education in a situation when bilingual speakers have to choose their language of communication. Our study is a continuation of previous projects in which we identified factors that might influence the choice of language in the Ukrainian-Russian language environment that has been historically formed over a long period of time in Vinnytsia and Vinnytsia region. These factors are: 1) media; 2) urban society; 3) parents' language; 4) language at school. In the current study, we conducted a survey with 200 students aged 13-16 year-old who live in the city of Vinnytsia (Central Ukraine, 370 thousand people). We have selected 174 respondents for the final analysis. The survey included a number of questions concerning the use of Ukrainian and Russian in their families. In addition, the respondents were asked to identify the level of education of their parents and grandparents: i.e., higher education, vocational education, secondary school, incomplete secondary school, or primary education. The results